

NASP

Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning
och prevention av psykisk ohälsa

Självmondsprevention i skolan

En studie om skolans roll och betydelse i det
självmondspreventiva arbetet

Claudia Forsberg

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete/
Socialhögskolan
Socionomlinjen, Mångkulturell inriktning
VT-2005

C-uppsats, 10 p
Handledare: Britta Alin Åkerman
Kursansvarig: Lena Hübner

© NASP – 2005
Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning
och prevention av psykisk ohälsa
Box 230
171 77 Stockholm

Tfn: 08/524 870 26
E-post: suicid.forskning@ipm.ki.se
www.ki.se/suicide • www.folkhalsoguiden.se

Självordsprevention i skolan – En studie om skolans roll och betydelse i det självordspreventiva arbetet

Av: Claudia Forsberg

Abstrakt

Syftet med studien var att belysa skolans roll och betydelse för det självordspreventiva arbetet i skolan. Studiens frågeställningar var: Vilken roll kan skolan ha i arbetet med självordsprevention, hur ser skolans förutsättningar och möjligheter att arbeta självordsförebyggande ut, vilken betydelse kan utbildning och handlingsplan ha i självordsprevention samt vilken inställning har skolan till självordsförebyggande arbete. Den teoretiska utgångspunkten utgjordes av allmänprevention och befolkningsinriktade strategier, pedagogisk, psykosocial samt medicinsk kompetens. Studien utgick från en kvalitativ ansats. Intervjuer genomfördes med fyra rektorer i högstadieskolor. Intervjuerna var semistrukturerade och en intervjuguide med halvöppna frågor användes. Resultatet visade på att skolan spelar en viktig roll för det självordsförebyggande arbetet, snarare med generellt förebyggande åtgärder än med direkt utformade insatser. Rektorerna ansåg även att det finns både förutsättningar och möjligheter att arbeta självordsförebyggande. En självordspreventiv utbildning kan enligt rektorerna vara av betydelse för skolpersonal, de var dock osäkra vad gällde sådan utbildning för elever och föräldrar. Ingen av rektorerna trodde emellertid på värdet av en särskild självordspreventiv handlingsplan. Resultatet visade också på att intervjupersonernas uppfattning om att arbeta självordsförebyggande skiljer sig till stor del från tidigare forskning.

Nyckelord: självmord, självordsprevention, skolans roll, livskompetens

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Avgränsningar	2
1.3 Uppsatsens disposition	2
2. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING.....	3
2.1 Själv mord	3
2.2 Själv mordsprevention.....	4
2.3 Skolan	5
2.4 Orsaker till självmord	6
2.5 Själv mordsprevention i skolan	6
2.6 Utvärdering av själv mordsprevention i skolan	7
3. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT.....	9
3.1 Centrala begrepp för studien.....	9
3.1.1 Allmänprevention och befolkningsinriktade strategier.....	9
3.1.2 Pedagogisk kompetens	10
3.1.3 Psykosocial kompetens	11
3.1.4 Medicinsk kompetens	12
4. METOD	13
4.1 Metodval	13
4.2 Förförståelse	13
4.3 Urval	14
4.4 Datainsamling	14
4.5 Bearbetning och analys av empirisk data	15
4.6 Validitet.....	15
4.7 Reliabilitet	16
4.8 Etiska aspekter	16
5. RESULTAT	18
5.1 Intervjupersonerna	18
5.2 Redovisning av intervjuerna.....	18
5.2.1 Skolans roll och betydelse	18
5.2.2 Förutsättningar och möjligheter	20
5.2.3 Utbildning och handlingsplan.....	22
5.2.4 Skolans inställning.....	24
6. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	27
6.1 Metodreflektion	27
6.2 Tolkning av resultaten	28
6.3 Sammanfattande diskussion	33
6.4 Förslag till vidare forskning.....	34
REFERENSER.....	35
BILAGA: Intervjuguide	38

Förord

"Varför är det ingen som frågar hur jag mår? Varför är det ingen som frågar varför jag skolkar från skolan? Skolan är ett helvete när man mår så dåligt. Det är ingen som skulle sakna mig om jag tar mitt liv" (Gymnasieelev, Alin Åkerman 2000).

Tanken på att skriva om ungdomar och självmord har funnits ganska länge hos mig. Genom mitt extrajobb på Barn- och ungdomspsykiatriska akutenheten på Danderyds sjukhus har jag under de senaste tre åren träffat många ungdomar som försökt att begå självmord, något som gjort att ämnet känts väldigt aktuellt att skriva om.

För cirka ett år sedan såg jag ett avsnitt av dokumentären Kalla Fakta där man diskuterade skolans betydelse för det självmordspreventiva arbetet och de svårigheter och hinder som finns i att tillämpa självmordsförebyggande åtgärder i skolan. Detta gjorde mig mycket intresserad och nyfiken på vilken roll skolan kan ha i denna fråga och idén att skriva om självmordsprevention i skolan hade väckts.

Ett stort tack till de rektorer som gav av sina tankar och åsikter på ett mycket generöst sätt. Jag vill även tacka min handledare, Britta Alin Åkerman på Lärarhögskolan, för den kunskap och vägledning hon har givit mig och Mattias som gett mig oerhört mycket stöd och alltid funnits till hands för att bolla tankar och idéer med.

Claudia Forsberg

1. INLEDNING

I Sverige begår en ung människa i veckan självmord¹, många fler gör självmordsförsök². Bland unga män är självmord den vanligaste dödsorsaken, bland unga kvinnor den näst vanligaste. De senaste decennierna har Sverige haft en gynnsam utveckling av antalet döda i självmord, tyvärr gäller det inte för den yngsta åldersgruppen, barn och ungdomar under 17 år. Självmord är idag ett stort folkhälsoproblem. När en ung människa tar sitt liv innebär det många förlorade levnadsår, och arbetsår. Krasst samhällsekonomiskt kan man säga att det är en stor penningförlust för staten, förutom det svåra psykologiska trauma som drabbar de anhöriga (Wasserman, 2003).

Alla unga människor spenderar stor del av sin tid i skolan³, vilket gör skolan till en viktig plats för det självmordsförebyggande arbetet. Skolan har en stor betydelse för att på ett tidigt stadium ha möjlighet att upptäcka elever som befinner sig i riskzonen för självmordshandlingar och kunna sätta in stödåtgärder (Wasserman, 2003). Skolan har även goda förutsättningar att hjälpa elever som mår psykiskt dåligt, då skolan har ett nätverk av pedagogisk, psykosocial och medicinsk kompetens (Hildingsdotter Bengtsson & Ramberg, 2001). Skolan har också möjlighet att verka som forum för spridning av kunskap i frågor om självmord, vilket är av stor vikt då många ungdomar inte berättar om sina självmordstankar⁴ för föräldrarna utan i första hand vänder sig till kompisar. Skolan kan även genom att informera och tala om dessa frågor motverka de tabun om självmord som finns i vårt samhälle (Westerlund & Wasserman, 2004).

Tidigare forskning visar dock att det inte är så lätt att tillämpa självmordspreventiva åtgärder i skolan. En studie gjord av Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa visar att majoriteten av skolorna saknar skriftliga planer, förebyggande program och utbildning av personal i självmordspreventiva åtgärder. Beredskapen i skolorna är katastrofalt låg och det är bara ett fåtal skolor som nappar på att arbeta preventivt (Westerlund & Wasserman, 2003).

Självmordsprevention för barn och ungdomar är en stor utmaning för det sociala arbetet. Det är fortfarande tabu att tala om självmord i vårt samhälle och detta

---

¹ En medveten, uppsåtlig, självförvållande, livshotande handling som leder till döden (Beskow, 2000).

I Sverige används både ordet självmord och suicid synonyma med varandra. I vetenskapliga sammanhang och i litteratur inom detta område används främst suicid och i vardagliga sammanhang självmord. I denna studie kommer ordet självmord att användas.

² Livshotande eller skenbart livshotande beteende i avsikt att sätta sitt liv på spel eller göra intryck av en sådan avsikt, men som inte leder till döden (Beskow, 2000).

³ Syftar i denna studie till högstadiet, årskurs 7-9.

⁴ Fantasier, tankar, önskningar om och impulser att begå självmord. Dessa kan utvecklas till avsikter, planer och eventuella beslut (Beskow, 2000).

måste vi som socialarbetare hjälpa till att bryta. I det sociala arbetet måste man även våga och vilja satsa mer på att arbeta preventivt, då detta för många ungdomar kan vara helt livsavgörande.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att belysa skolans roll och betydelse i det självmordspreventiva arbetet.

Utifrån studiens syfte har följande frågeställningar konstruerats:

- Vilken roll kan skolan ha i att arbeta med självmordsprevention?
- Hur ser skolans förutsättningar och möjligheter ut att arbeta självmordsförebyggande?
- Vilken betydelse har utbildning och en handlingsplan i självmordsprevention?
- Vilken inställning har skolan till självmordsförebyggande arbete?

1.2 Avgränsningar

Studien avgränsas till intervjuer med fyra rektorer på högstadieskolor i Stockholms stad.

Stockholm stad består av 18 stadsdelar med sammanlagt 65 stycken kommunala högstadieskolor. Den avgränsas också till att gälla ungdomar i åldern 13-16, vilket är åldern för då man går på högstadiet.

1.3 Uppsatsens disposition

I kapitlet som följer kommer jag att presentera ämnets historiska bakgrund. Därefter kommer tidigare forskning och de begrepp som utgör den teoretiska utgångspunkten i studien att redogöras. I kapitel fyra beskrivs val av forskningsdesign, datainsamlingsmetod och bearbetning av resultaten och i nästkommande kapitel beskrivs de resultat som studien har gett. I kapitel sex kommer en tolkning av resultaten att göras utifrån de teoretiska begrepp som framställts och tidigare forskning. I det avslutande kapitlet diskuteras uppsatsens metod, de framkomna resultaten och besvarandet av problemställningen. Resonemang om vidare forskning inom området kommer även att föras.

2. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

2.1 Självmord

Självmord var sällsynt före 1700-talet. Genom historien har synen och attityden till självmord förändrats. På 1500-talet när protestantismen infördes som statskyrka i Sverige var inställningen till självmord mycket sträng och självmord sågs som något skamligt och syndigt. Självmord ansågs vara en kriminell handling och de som försökte ta sitt liv men misslyckades straffades med långvariga fängelsestraff. Redan på 1600-talet började man dock skönja en ökad tolerans mot självmord i litteraturen och i domstolarna. År 1864 avkriminaliserades självmord i Sverige helt, men det dröjde upp till femtio år innan de sista religiösa restriktionerna försvann. En av konsekvenserna av det långvariga undertryckandet av allt som hade med självmord att göra är att språkbruket om självmordsbeteende⁵ har utvecklats dåligt och att det alltså är tabu att tala om självmord (Beskow 2000).

Nuförtiden ses självmord som ett symptom på psykisk sjukdom. Varje år begår en miljon människor i världen självmord och det räknas som dödsorsak nummer två i åldrarna 15-24 år. Lägst antal självmord finner man bland muslimer och judar, eftersom religionen tar avstånd från detta och högst är självmordsantalet i protestantiska och ateistiska länder. Sverige ligger på femtonde plats i rangordningen när det gäller självmordsfrekvensen i Europa (Wasserman, 2001).

I Sverige dör cirka 1500 personer per år av självmord, runt 18 000 gör självmordsförsök och ungefär 180 000 beräknas ha allvarliga självmordstankar. Tio procent av självmorden begås av ungdomar (upp till 25 år), tjugofem procent är pensionärssjälvmord (65 år och äldre). Kvinnors självmordsfrekvens har under 1900-talet ökat, vilket tycks bero på att de antagit ett livsmönster som liknar männens (Beskow & Wasserman i Folkhälsoinstitutet, 1998). Man har sett att självmordsfrekvensen brukar bli lägre under krigstid och högkonjunkturer och i svårare ekonomiska tider brukar antalet stiga (Beskow, 2000).

Den vanligaste självmordsmetoden är den s.k. aktiva metoden, att man tillfogar sig själv skada genom att t.ex. hänga sig, kasta sig framför fordon, hoppa från höjd, skjuta sig själv. Förgiftning med tabletter, gas eller flytande ämnen benämns som passiv. Tidigare dominerade passiva metoder för unga kvinnor men under 1980-talet började allt fler tjejer ta sitt liv genom en aktiv metod. För unga män har den aktiva metoden alltid varit vanligast (Hultén & Wasserman i Beskow, 1995).

Det finns många myter om självmord. En är att självmord inträffar plötsligt och att det inte går att hindra en person som väl har bestämt sig. En annan föreställning är att man inte ska tala om självmord, för att inte "väcka den björn som sover".

---

⁵ Sammanfattande beteckning på självmordstankar, självmordsförsök och (fullbordade) självmord (Beskow, 2000).

Forskningen (NASP, 2003) visar dock att detta inte stämmer, utan kan istället vara ett hinder för någon att agera.

2.2 Självmordsprevention

Självmordsprevention utövades redan för flera århundraden sedan i form av själavårdande samtal, förmaningar och övervakningar, ett förebyggande arbete som var helt religiöst präglad.

När synen på självmord blev mer tolerant och den tidigare föreställningen om självmord förändrades till att uppfattas som symtom på psykisk sjukdom, medförde det att nya kunskaper och behandlingsmetoder tillkom. Den psykiatriska självmordspreventionen blev mycket viktig och är så även idag. När forskningen under 1900-talets andra hälft började se självmord som mer än en psykisk störning och även som konsekvenser av andra mänskliga problem, t.ex. hälsa, ekonomi, arbete, ledde detta fram till en mer folkhälsoinriktad självmordsprevention (Beskow, 2000).

Internationellt började man under mellankrigstiden att ge krisstöd till självmordsnära människor och i London grundades Samarittrörelsen som bl.a. arbetade med självmordsbenägna personer. I USA startades på 1950-talet ett självmordspreventivt centrum i Los Angeles, som sedan ledde till uppbyggnaden av centra över hela USA (Beskow, 2000). Världshälsoorganisationen (WHO) har även länge verkat för att kunskaper om självmord och initiativ till självmordsprevention lyfts fram. År 1982 arrangerade WHO en expertkonferens som sammanfattade kunskapsläget om självmordsprevention. Mål 12 i WHO-programmet Hälsa för alla år 2000 innebär att man varaktigt ska reducera antalet självmord och självmordsförsök. När man sju år senare anordnade ett nytt expertmöte rekommenderade WHO regeringarna att utforma ett nationellt program för självmordsprevention (Nationellt program för utveckling av självmordsprevention, 1995).

I Sverige har det tagit lång tid innan en genomtänkt självmordsprevention växt fram, dels p.g.a. det tabu som alltid omgärdat ämnet, dels p.g.a. att man ansåg att det inte var möjligt med förebyggande åtgärder. Efter andra världskriget ökade dock självmordsforskningen, något som innebar att även kunskapen om självmordsprevention blev större. Först under 1970-talet började man se självmord som ett omfattande socialpolitiskt och samhällsligt problem. Idag drivs forskning om självmordsprevention på många olika vetenskapliga institutioner runt om i landet och 1993 bildades Centrum för Suicidforskning och prevention, numera Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa (NASP). Centrets uppgift är att arbeta med forskning, epidemiologisk⁶ bevakning, information och undervisning i dessa frågor. NASP har även

---

⁶ Läran om förekomst i befolkningen av sjukdomar och olycksfall samt dessas beroende av t.ex. kön, ålder och andra omständigheter av betydelse för prevention och behandling (Nationellt program, 1995).

initierat att nationella nätverk har bildats på sex olika platser runt om i Sverige vilka arbetar ideellt för att utveckla självmordsprevention (Beskow, 2000).

År 1995 kom det nationella programmet, *Stöd i självmordskriser – nationellt program för utveckling av självmordsprevention*, ut i Sverige. Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutet i samarbete med NASP ansvarade för dess utformning. I det nationella programmet finns det en strategi som riktar sig mot skolan och handlar om utbildning, ”genom utbildning och träning av elever i att känna igen och hantera konflikter, kriser, depressioner och självmordsproblem samt uppmärksamhet på signaler om och riskfaktorer i familjer samt hos barn, elever och studenter” (Nationellt program för självmordsprevention, 1995 sid. 8).

Riksdagen beslutade 2001 att WHO: s stödmaterial, *Att förebygga självmord och självmordsförsök hos elever*, skulle omsättas till svenska förhållanden, men yrkandet om att stödmaterialet skulle införas i kursplanen i elevernas och lärarnas utbildning avslogs dock av riksdagen (NASP, 2004).

NASP har varit med och tagit fram två självmordsförebyggande program för skolan. Det första programmet, *Livskompetens – Mentalt förebyggande hälsovård*, riktar sig till högstadie- och gymnasieelever. Syftet med ”utbildningen” är bl.a. att ge kunskap om medicinsk, psykosomatisk och psykiska symtom, ge hjälp till självhjälp och ge information om hur och var man kan få hjälp. Målsättningarna med Livskompetens är att förebygga psykisk ohälsa⁷, mobbning och självmord hos elever (Ahlner & Hildingsdotter Bengtsson, 1995). Det andra programmet, *Kärleken är den bästa kicken* är en videofilm som handlar om fyra unga människors kriser och livssituation. ”Syftet med filmen är att få igång diskussioner med elever i gymnasieskolan om existentiella frågor kring liv och död” (Alin Åkerman, 2000, sid.29). Med hjälp av film och manual ska man kunna genomföra diskussioner, grupparbeten och samtal om filmens innehåll. Det övergripande målet är att förebygga självmordsförsök och självmord, men också att stärka samarbetet mellan hem och skola och öka kontakten mellan ungdomar och deras föräldrar (Alin Åkerman, 2000).

2.3 Skolan

Skolan med både grundskolan och gymnasiet är Sveriges största arbetsplats med över en miljon elever. De första organiserade läroanstalterna var klostren med den utbildning som bedrevs i de medeltida klosterskolorna. Genom ett riksdagsbeslut 1962 infördes en 9-årig obligatorisk skola, grundskolan, vilken successivt övertog folkskolans uppgifter och var helt införd 1971. Grundskolan är den grundläggande skola som alla invånare enligt lag är skyldiga att gå i från 7 års ålder och

---

⁷ Besvär som man brukar karakterisera som psykiska, d.v.s. patologisk ångest, fobier, tvångstankar, hallucinationer, vanföreställningar (Egidins, 2002).

nio år framåt, så kallad skolplikt (Bergström i Beskow, 1995). Kommunen är huvudman för grundskolan. Detta skedde genom 1990/91 års riksdagsbeslut och innebär att utformningen av verksamheten och studieorganisationen i stort sett åvilar kommunerna inom ramen för läroplanen (Nationalencyklopedin, 2000). I regeringen bereds skolfrågor av utbildningsdepartementet. Två statliga myndigheter, Statens skolverk och Myndigheten för skolutveckling, har ansvar för att införa nya lagar och förordningar på skolområdet och tillse deras efterlevnad (www.susning.nu).

2.4 Orsaker till självmord

I de flesta fall finns det en psykisk störning bakom en ung människas självmord, främst i form av depressioner, men även som missbruk, psykoser och i många fall djupa krisreaktioner. Många gånger är dock den utlösande faktorn till ett självmord en svår och akut kris som bråk med föräldrar, separation från pojkvän/flickvän eller upplevelser av kränkning (Alin Åkerman, 2000). Detta kan då utlösa en förtvivlan eller ett gömt raseri från tidigare förluster som den unge själv inte kan hantera. En annan faktor som kan väcka så starka känslor att det utlöser ett självmordsförsök kan vara misslyckanden på olika sätt, t.ex. att en ung person ertappas för stöld, stängs av från skolan eller sägs upp från ett sommarjobb. För omgivningen kan händelsen te sig bagatellartad, men individens självkänsla kan ha blivit så kränkt att det leder till en desperat handling (Beskow, 2000). Hos många ungdomar som begår självmordshandlingar har man kunnat påvisa en instabilitet i familje- och uppväxtförhållanden t.ex. skilsmässor och/eller att föräldrarna lider av psykisk ohälsa eller missbrukar (Hultén & Wasserman i Beskow, 1995).

2.5 Självmordsprevention i skolan

Självmordspreventivt arbete i skolan är ännu en rätt ung företeelse och det finns därför begränsat med forskning inom detta område.

När det gäller skolans roll i det självmordsförebyggande arbetet talar några författare (Alin Åkerman, 2000; Hultén i Beskow, 2000; Ramberg & Wasserman, 1998) om skolans betydelse som stödjande miljö. Skolan är en strukturerad miljö där vuxna finns tillhands att lyssna. Det är även en plats där det finns medicinsk, psykosocial och pedagogisk kompetens. Eftersom alla unga vistas en stor del av sin tid i skolan, gör det att skolan snabbt kan upptäcka de som befinner sig i riskzonen för självmordshandlingar och sätta in stödåtgärder.

Westerlund och Wasserman (2004) skriver att skolpersonalens insats och medverkan i det självmordsförebyggande arbetet är av central betydelse. Det är bl.a. viktigt att skolpersonalen skapar närmare kontakt med eleverna för att dessa ska känna förtroendet att vända sig till de vuxna med sina problem. De ska också få lära sig om självmordssignaler som symtom vid depression. I en serie

avhandlingar på män (Beskow, 1979), kvinnor (Åsgård, 1990) och ungdomar (Runeson, 1990) har man upptäckt att praktiskt taget alla som begår självmord har en psykisk störning och att den vanligaste av dessa är depression.

När forskarna (Alin Åkerman, 2000; Hultén i Beskow, 2000; Ramberg & Wasserman, 1995; Westerlund & Wasserman, 2004) talar om självmordsprevention i skolan är det utifrån den allmänna preventionen (åtgärder i form av psykiskt, pedagogiskt och socialt stöd). För skolans del innebär detta t.ex. uppmuntran till samtal och diskussion om psykisk ohälsa, ett integrerat ämne i psykisk hälsovård, kris- och konflikthantering, självmordspreventiva åtgärdsprogram för elever, utbildning i självmordsförebyggande arbete för skolpersonal och föräldrar, men även för yrkesgrupper som arbetar med ungdomar. Alin Åkerman (2000) och WHO (2003) talar även om att det självmordspreventiva arbetet handlar om att stärka elevernas självförtroende och arbeta med verksamheter mot bland annat mobbning och kränkande handlingar, då en av de stora riskfaktorer som finns vid självmordshandlingar är att ungdomen varit utsatt för mobbning (Alin Åkerman, 2000).

Ramberg & Wasserman (1995) skriver att skolan är ett viktigt forum för spridning av kunskaper om frågor kring självmordsprevention. De menar även att elevvården dels har en betydelsefull funktion vad gäller att förmedla kunskap och information om självmord, dels göra det till ett mindre tabubelagt ämne och även lära eleverna var man kan söka hjälp.

I WHO:s stödmaterial och i två rapporter om självmordsprevention, *Att förebygga självmord* och *Den första nationella nätverkskonferensen om självmordsprevention*, tas fem åtgärds punkter upp som anses viktiga att ett självmordsförebyggande utbildningsprogram består av: Rutiner för omhändertagande av elever i riskzonen, utbildning av skolpersonal och föräldrar, lektioner om psykisk ohälsa för elever, kunskaper om riskbeteende vid självmordshandlingar och samarbete med hjälpinsatser. Dessa preventiva åtgärder omfattar skolpersonal, elever, föräldrar samt andra instanser som arbetar med ungdomar. WHO skriver att det är viktigt att tala med ungdomar om självmord och även uppmuntra elever att tala om känslor med föräldrar, lärare, skolsköterska, skolkurator och andra vuxna. En av de avgörande punkterna om självmordspreventiva åtgärder ska lyckas är utbildning av personal i psykisk ohälsa, självmordsbeteende och depressioner.

2.6 Utvärdering av självmordsprevention i skolan

Vid utvärderingarna av de två självmordsförebyggande programmen *Livskompetens – Mentalt förebyggande hälsovård* och *Kärleken är den bästa kicken* har de preliminära resultaten visat sig vara goda. En utvärdering av programmet *Livskompetens* visade bland annat att antalet självmordsförsök minskade signifikant bland de skolelever som genomgick programmet jämfört med kontrollgruppen (Westerlund & Wasserman, 2003). I utvärderingen av *Kärleken*

är *den bästa kicken* (Alin Åkerman, 2000), där gymnasieelever intervjuades om sina upplevelser av filmen, framkom att ungdomar pratar med kompisar och inte med sina föräldrar om självmordstankar, av rädsla för att föräldrarna inte ska orka höra att de mår dåligt. I utvärderingen kunde man se att de elever som fick ta del av *Kärleken är den bästa kicken* visade positiva förändringar vad gällde jagstyrka, jagutveckling, identitet och relationer.

Tidigare forskning visar dock att det inte är så lätt att tillämpa självmordspreventiva åtgärder i skolan. En enkätundersökning (Westerlund & Wasserman, 2003) till rektorer på högstadie- och gymnasieskolor i hela landet, undersökte i vilken mån det förekommer några självmordspreventiva åtgärder i skolan. Totalt svarade 837 rektorer på enkäten. Resultatet visade på att över 60 procent av skolorna saknar en skriftlig plan för hur lärare och övrig skolpersonal bör hantera elever som yppar självmordstankar eller uppvisar självmordsbeteende och mer än 70 procent svarar att det inte förekommit någon utbildning i självmordsprevention på deras skola under deras tid som rektorer. Av de rektorer som saknar skriftliga planer och utbildning av skolpersonal i självmordsprevention svarar en majoritet "Nej" eller "Vet ej" på frågan om de i framtiden har för avsikt att införa något sådant. Resultaten pekar inte på några större förändringar i positiv riktning i en nära framtid. Westerlund & Wasserman skriver också om vikten av att ha en handlingsplan i självmordsprevention och att införa undervisning i självmordsförebyggande åtgärder på grundutbildningen för t.ex. lärare, psykologer, socio-nomer, något de anser kan ändra skolans inställning till att arbeta med detta.

När det gäller självmordsprevention i skolan är det främst i USA som flera undersökningar av självmordsförebyggande skolprogram har genomförts. Man har kommit fram till att sådana program bör bestå av fem punkter; rutiner för omhändertagande av elever i riskzonen, handlingsplan vid inträffade självmordsförsök/självmord, utbildning av skolpersonal och föräldrar, lektioner om psykisk ohälsa för elever och samarbete med hjälpinsatser (Ramberg & Wasserman i Folkhälsoinstitutet, 1998). Det s.k. Floridaprogrammet är ett exempel på ett noggrant utformat självmordspreventivt utbildningsprogram. I programmet deltog 333 000 elever och utvärderingen har visat på väldigt bra resultat. Antalet självmord minskade med 62 procent och antalet självmordsförsök från 87 till 31 per 100 000 elever (Westerlund & Wasserman, 2003).

3. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

3.1 Centrala begrepp för studien

För att belysa syftet med studien kommer den teoretiska utgångspunkten bestå av fem begrepp: allmänprevention och befolkningsinriktade strategier, pedagogisk kompetens, psykosocial kompetens samt medicinsk kompetens.

3.1.1 Allmänprevention och befolkningsinriktade strategier

Det preventiva arbetet i skolan kommer främst från den allmänna preventionen och de befolkningsinriktade strategierna. Begreppet prevention betyder att förhindra uppkomsten av något som inte är önskvärt. Målet med förebyggande arbete kan vara att motverka en negativ utveckling, men också att främja en positiv. Det kan även vara en kombination av båda. Att förebygga problem översätts vanligen med att motverka deras uppkomst, men i praktiken inriktas det preventiva arbetet ofta redan på existerande problem (Sahlin, 2000).

Den allmänna preventionen kommer ur den tredelade preventionsmodellen som utgörs av: direkt- indirekt- och allmänprevention. Den direkta självmordspreventionen handlar om att minska antalet självmordshandlingar hos personer med identifierat självmordsbeteende, i form av t.ex. ökad övervakning, psykoterapeutiska samtal och begränsning av tillgång till självmordsmedel. Den indirekta självmordspreventionen försöker genom att behandla bakomliggande orsaker som depressioner och missbruk minska antalet självmordshandlingar. Den allmänna självmordspreventionen är t.ex. psykologiska, pedagogiska, sociala, hälsofrämjande och förebyggande åtgärder som avser att höja människors förmåga att hantera livskriser. Den allmänna preventionen arbetar också med skadeförebyggande och skadelindrande åtgärder (Nationellt program, 1995). Genom utbildning har den allmänna preventionen som mål att i bl.a. skolan få människor att klara av att hantera depressioner, livskriser och suicidala problem (Folkhälsoinstitutet, 1998).

De befolkningsinriktade självmordsstrategierna sker genom stat, kommun och frivilliga organisationer och ska bland annat utövas på arbetsplatser, skola, föreningar, bostadsområden, samfund. Målgruppen är barn och ungdomar, studerande, värnpliktiga och allmänheten (Beskow, 2000). Det befolkningsinriktade arbetet har inriktning på stödjande miljöer och på att förstärka de färdigheter som kan skydda oss när vi råkar ut för svårigheter i livet. I det befolkningsinriktade arbetet ingår bl.a. att öka människors medvetenhet och kunskaper om självmordsproblematiken, för att försöka ändra de negativa attityder mot psykisk sjukdom och självmordsnära⁸ människor som finns. Det

---

⁸ Personer som nyligen (inom det senaste året) har gjort självmordsförsök eller har allvarliga självmordstankar och där självmordsrisk bedöms föreligga under den närmaste tiden (Nationellt program, 1995).

handlar också om en ökad kunskap om protektiva faktorer som t.ex. god psykosocial miljö, lämplig diet, sömn, motion. Det befolkningsinriktade strategierna försöker även genom utbildning och information undanröja de tabun och rädslor som finns kring självmord (Wasserman, 1999).

De befolkningsinriktade strategierna för barn och ungdomar handlar om att uppmärksamma ökad risk för självmordshandlingar efter inträffat självmord eller självmordsförsök, uppmärksamma signaler och riskfaktorer hos elever och studenter, såsom självmordsmeddelande, självmordsförsök, skolk, mobbning, missbruk, utagerande och asocialt beteende. De handlar också om att barn och ungdomar under uppväxtåren och under sin skolgång måste få lära sig att möta kriser och konflikter samt genom utbildning få träning i att känna igen och hantera detta. De elever och studenter som har hög belastning och som utvecklat depressioner och självmordsbeteende måste tidigt identifieras och få hjälp (Nationellt program, 1995).

3.1.2 Pedagogisk kompetens

Pedagogik är vetande och metoder som tillämpas i uppfostran och undervisning (Nationalencyklopedin, 2000). I skolan ansvarar lärare, förskollärare och fritidspedagoger för den pedagogiska kompetensen. I de allmänna föreskrifterna i skollagen 1 kap 2 § står det att "Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar" Lag (1999:886). Vidare säger lagen att, "Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. främja jämställdhet mellan könen samt
2. aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden" Lag (1999:886).

För utformandet av den pedagogiska verksamheten finns läroplanen. Läroplanen anger de grundläggande värden som skall prägla skolans verksamhet samt vissa övergripande uppgifter, t.ex. att ge överblick och sammanhang vad gäller historiska perspektiv, miljöperspektiv, internationellt perspektiv och etiskt perspektiv. I läroplanen beskrivs de mål att sträva mot som anger riktningen på skolans arbete samt de mål som anger vad eleverna minst skall ha uppnått när de lämnar skolan. Läroplanen betonar också elevernas ansvar och medinflytande för det egna arbetet samt skolans samverkan med elevernas vårdnadshavare (Nationalencyklopedin, 2000).

Enligt läroplanen ska skolan medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och visa respekt för den enskilde individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt. Skolan har även att ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan. Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling och därför ska skolans arbete ske i samarbete med hemmen. Skolan har också en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de demokratiska värden som vårt samhällsliv vilar på. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet (www.cebuh.goteborg.se).

3.1.3 Psykosocial kompetens

Begreppet psykosocial används för orsaksförhållanden i t.ex. arbetsmiljön som ligger utanför de tekniskt/medicinska områdena och som är socialt och/eller psykologiskt betingade. Begreppet används även i syfte att beskriva faktorer i människans sociala relationer och miljö, som är av betydelse för psykisk påfrestning i form av t.ex. stress. Definitionen åskådliggör både ett psykosocialt synsätt som att utgå från samspelet mellan individen och närmiljön samt ett psykosocialt arbetssätt, vilket förutsätter en psykosocial kompetens (SOU 1974:39).

Den psykosociala kompetensen i skolan utgörs främst av kurator och psykolog, men också av den s.k. elevvårdspersonalen som förutom dessa består av skol-sköterska, skolläkare samt studie- och yrkesvägledare. De har till uppgift att komplettera och bidra med sin specifika kompetens och den kunskap, som är nödvändig i arbetet med elever med olika behov och svårigheter i skolan. Problemen kan vara av emotionell, intellektuell, medicinsk, psykosocial och/eller inlärningsmässig karaktär. Elevvårdspersonalen bidrar med sin kompetens i planering och förebyggande arbete på alla nivåer i skolan (arbetslag, område och övergripande). Skolans elevvård omfattar alla insatser i skolan, som görs för att eleverna skall må bra och utvecklas positivt. För att nå målen i kunskapsinhämtande behövs trygghet och en god hälsa både psykiskt och fysiskt. För att uppnå en god elevvård krävs att all personal i skolan samarbetar för elevens bästa (Åborg, 2000).

Det finns även krav på att skolan ska vara en bra arbetsmiljö. I Arbetsmiljölagen 1 kap står det att, "Lagens ändamål är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbete samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö". Denna lag gäller alla arbetstagare och även elever. Förutom att den fysiska arbetsmiljön ska vara god har även eleverna rätt till en bra psykosocial miljö, där de kan känna trygghet och inte vara rädda att utsättas för t.ex. mobbning, våld eller rasism (Åborg, 2000). I skolan handlar det förebyggande arbetet mycket om att skapa en stödjande miljö, "ett

gott skolklimat". Forskning har visat ett av de bästa skydden mot att utveckla olika problem hos eleverna är när de tycker det är roligt att gå till skolan och känner sig sedda och uppskattade av lärare och kamrater. En resurs som är av betydelse för att skapa en socialt stödjande miljö är föräldrarna. Föräldrars engagemang och närvaro i skolan gör att eleverna klarar sig bättre i skolan, att skolnärvaron blir högre och att skolklimatet bättre. En annan viktig del i skolans förebyggande verksamhet är det kamrat- och elevstödjande samarbetet, då kamrater ofta fungerar som "lärare" och normbildare (www.fhi.se).

3.1.4 Medicinsk kompetens

Skolans medicinska kompetens består av skolhälsovården med skolsköterska och skolläkare och är den enda lagstiftande delen av elevvården kommunerna är skyldiga att ha (Bergström i Beskow, 1995). I Skollagen kap14 2 § står det att, "Skolhälsovården har till ändamål att följa elevernas utveckling, bevara och förbättra deras själsliga och kroppsliga hälsa och verka för sunda levnadsvanor hos dem" Lag (1993:800). Skolhälsovården är dels en del av hälso- och sjukvårdssystemet, dels en del av skolans elevvård. Från utbildnings- och lagstiftningssynpunkt är skolhälsovården en hälso- och sjukvårdsorganisation som är placerad inom skolsystemet. Avsikten med detta är att skolhälsovården på ett tidigt stadium ska ha möjlighet att upptäcka barn som har svårigheter, problem eller sjukdomar. Skolhälsovården har två arbetsområden, dels de traditionella hälso- och sjukvårdsuppgifterna med hälsokontroll, vaccinering och rådgivning, dels de elevvårdande uppgifterna att övervaka elevernas arbetsmiljö och att delta i skolans hälsoundervisning (Bergström i Beskow, 1995). Skolhälsovårdens funktion är att:

1. Förbättra de enskilda elevernas hälsa. I begreppet "hälsa" ingår både fysiska, psykiska och sociala dimensioner, i enighet med WHO: s definitioner av begreppet.
2. Skolhälsovården ska verka för en hälsobefrämjande miljö för eleverna att befinna sig i. Skolhälsovården träffar regelbundet elever enskilt för hälsokontroller vilket ger dem möjligheter att följa barnens hälsa och fånga upp eventuella bekymmer eller psykiska problem. Skolhälsovården har en strängare sekretess än skolan i övrigt. Avsikten med detta är att eleverna ska kunna lämna uppgifter till skolhälsovården utan att de riskerar att känslig information lämnas ut utan deras medgivande. Skolläkaren och skolsköterskan får genom deltagande i elevvårdsarbetet goda inblickar i elevernas skolsituation och även information om elevernas psykiska hälsotillstånd (Bremberg, 2004).

4. METOD

4.1 Metodval

Då syftet varit att beskriva rektorernas syn på skolans roll och betydelse i det självmordspreventiva arbetet, ansågs en kvalitativ design med semistrukturerade intervjuer vara mest lämplig i studien. Den kvalitativa metoden kan användas "för att få veta mer om mänskliga egenskaper, som erfarenheter, upplevelser, tankar, förväntningar, motiv och attityder" (Malterud, 1998 sid. 33). Enligt Kvale (1997) ska den kvalitativa forskningsintervjun söka beskriva och förstå meningen hos centrala teman i den intervjuades livsvärld och ge utrymme för mångtydighet. Intervjuerna hade en deskriptiv orientering, d.v.s. att man "syftar till att få fram en beskrivning som är så rik som möjlig, där informantens egna ord skapar bilderna" (Kvale i Malterud, 1998 sid.116).

För studien användes en induktiv ansats. "Vid en induktiv ansats utvecklas slutsatserna från det specifika till det generella. Vi använder kunskap från ett enskilt fall för att förutsäga något om en allmän nivå" (Malterud, 1998 sid.151). Utifrån det empiriska materialet med enskilda intervjuer, eftersträvade studien att uppnå en mer generell bild av de intervjuades gemensamma föreställning om den roll och betydelse skolan har att arbeta med självmordsprevention.

4.2 Förförståelse

"Förförståelsen är det bagage vi bär med oss in i forskningsprojektet innan det startar. Innehållet i detta bagage påverkar under hela forskningsprocessen hur vi samlar in och läser våra data" (Malterud, 1998 sid. 45). Malterud menar att innan forskningen påbörjas bör man identifiera sin utgångsposition som forskare för att förebygga risken att gå in i projektet med skygglappar eller begränsad horisont.

Förförståelsen för denna studie handlade om föreställningen om att skolan och indirekt rektorerna inte vill ta sitt ansvar i arbetet med självmordsprevention. Då förförståelsen varit ganska negativt färgad har det varit viktigt att vara medveten om detta under intervjuerna, för att inte låta egna åsikter påverka intervjun, utan ge intervjupersonerna en möjlighet att förmedla sin bild av denna fråga.

4.3 Urval

Valet att intervjua rektorer gjordes för att dessa har det yttersta ansvaret för både personalens och elevernas hälsa på en skola. Valet av högstadieskolor gjordes med anledning av att självmordsproblematiken bland ungdomar ofta börjar i högstadiet och de självmordsförebyggande åtgärder som finns idag riktar sig till högstadieelever och uppåt och därför ansågs högstadiet vara passande för denna studie. Urvalet av skolor skedde genom obundet slumpmässigt urval, d.v.s. att man bildligt talat lägger "samtliga analysenheter i populationen i en stor hatt och drar det antalet enheter som skall ingå i urvalet" (Esaiasson, 2003 sid.197). I urvalet delades Stockholm Stads högstadieskolor in i tre områdena, söderort, västerort och innerstan, enligt Gatu- och fastighetskontorets områdesindelning. Uppdelningen av områdena gjordes för att få en så stor områdesmässig spridning som möjligt. Då intervjuerna var fyra till antalet drogs den fjärde ur den grupp som hade flest högstadieskolor i sitt område, för att få en jämn fördelning. Om rektorn vid en av de dragna skolorna tackade nej till intervjun drogs en ny ur samma områdesgrupp, då målet var att få en intervju ur vardera av de tre olika grupperna. Det slumpmässiga urvalet gjordes för att intervjuaren inte skulle ha några förkunskaper om skolan innan intervjun skedde, vilket var ett sätt att motverka förutfattade meningar och åsikter om skolans verksamhet och påverka intervjuens innehåll. Av de intervjupersoner som tillfrågades tackade fyra nej till att delta i studien.

4.4 Datainsamling

Den empiriska delen bestod av fyra semistrukturerade intervjuer som vände sig till rektorer på de utvalda skolorna. Den semistrukturerade intervjun "omfattar en rad teman och förslag till relevanta frågor. Men på samma gång finns möjlighet att göra förändringar vad gäller frågornas form och ordningsföljd om så krävs för att följa upp svaren och berättelserna från de intervjuade" (Kvale, 1997 sid. 117). En intervjuguide (se bilaga) användes vid intervjuerna, som bestod av fjorton halvöppna frågor som på ett generellt plan syftade till att behandla studiens syfte och frågeställningar. Till flera av frågorna ställdes även följdfrågor. Vid utformningen av intervjufrågorna togs hjälp av tidigare forskning.

Intervjupersonerna kontaktades via mejl, för att de i lugn och ro skulle få möjlighet att läsa igenom syftet med studien. Därefter ringdes de upp två dagar senare då tid och plats för intervjun bestämdes. Intervjuerna genomfördes på respektive skola på rektorernas kontor och tog cirka 40-50 minuter. Vid intervjuerna användes bandspelare. Tre av intervjuerna avbröts av telefonsamtal och en av att en person kom in i rummet för att fråga en sak. Utöver detta kunde intervjuerna ske utan störningar. Innan intervjuerna påbörjades informerades de intervjuade återigen om syftet med uppsatsen, om deltagarens frivillighet i studien, sin och skolans anonymitet, vad som kommer att ske med intervjumaterialet samt

tillfrågades de om de accepterade att intervjun bandades. Efter intervjun tillfrågades intervjupersonerna om de önskade att läsa igenom det transkriberade materialet för att göra eventuella ändringar. En av de intervjuade tackade ja.

4.5 Bearbetning och analys av empirisk data

Alla intervjuer och intervjuer transkriberades, dock med stor försiktighet för att inte ändra intervjuernas innehåll och betydelse. Transkriberingen gjordes för att texten lättare skall kunna läsas och förstås samt för att det kan uppfattas som oetiskt mot intervjupersonerna att använda talspråk, då detta ofta skiljer sig från det skrivna språket.

Analys av materialet gjordes utifrån den metod Malterud (1998) beskriver. Analysen genomförs i fyra faser:

- 1) Den första fasen handlar om att försöka få ett helhetsintryck av materialet och söka efter teman. För att kunna ställa sig öppen för de intryck materialet förmedlade var det viktigt att lägga sin förförståelse och teoretiska referensram åt sidan.
- 2) Materialet ska i denna fas genomgå en systematisk genomgång av data, identifiera meningsbärande enheter, s.k. kodning. De meningsbärande enheterna markerades med olika färgpennor och data som inte var relevant för studiens syfte och frågeställning togs bort. Därefter klipptes textavsnitten ur råmaterialet och de avsnitt som hade något gemensamt samlades ihop.
- 3) I fas tre ska de meningsbärande enheterna kodas. Innebörden av enheterna kondenseras, vilket innebär att de sorteras in i grupper och subgrupper av teman.
- 4) I analysens fjärde fas ska en sammanfattning av kunskapen utifrån varje enskild kodgrupp och subgrupp göras. Genom de utvalda citaten utformas en innehållsbeskrivning för de olika kategorierna. För att kunna urskilja likheter och olikheter i materialet skedde en grundlig genomgång. Analysen sammanställdes och citat som gav en så heltäckande bild av textens innehåll lades till. Kategorierna jämfördes sedan med studiens teoretiska utgångspunkt.

4.6 Validitet

Malterud (1998) skriver att vetenskaplig kunskap kännetecknas av att forskaren har tagit ställning till vilken giltighet kunskapen har. En central dimension i detta är relevans, att forskaren ställer sig frågan om den metod som valts är en relevant väg till kunskap som kan belysa problemställningen. För att kunna besvara detta kan man punkt för punkt utveckla motargument för att pröva beslut och tolkningar i förhållande till alternativa möjligheter. I denna studie har metod, teoretisk

referensram och analysstrategi ifrågasatts och begrundats noga. De resultat som framkommit har reflekterats över kritiskt och alternativa tolkningar har prövats.

För en god validitet krävs även att forskaren kan förmedla sin kunskap till andra på ett förståeligt och trovärdigt sätt (Malterud, 1998). Intentionen i studien har varit att ha ett läsvänligt, men ändå vetenskapligt språk. Det har även varit viktigt att på ett enkelt sätt redogöra för forskningsprocessen för att läsaren ska kunna förstå de alternativa tolkningar och slutsatser som har gjorts.

En kunskaps giltighet beror också på om någon kan använda den, s.k. pragmatisk validitet. Detta prövas efter projektets genomförande, men kan övervägas innan projektet påbörjas, genom att ställa frågan om andra redan besvarat de frågor man tänkt ställa (Malterud, 1998). Studiens forskningsfråga har få utforskat tidigare, vilket gör att studien eventuellt kan bidra med ny kunskap om hur skolan ser på sin roll och betydelse i det självmordspreventiva arbetet. Studiens användbarhet är dock upp till läsarna att avgöra.

4.7 Reliabilitet

”Man ska kunna lita på vetenskaplig kunskap” (Malterud, 1998 sid. 27). När man arbetar med kvalitativa forskningsmetoder kan man inte kontrollera tillförlitligheten med enkla procedurer, utan det handlar mer om en attityd till systematik och hederlig hantering av kunskapen (Malterud, 1998). För att försöka uppnå detta har data samlats in på ett korrekt och systematiskt sätt och analysfasen har utgått från en metod som beskrivs i metodlitteraturen.

Genom att noggrant redogöra för forskningsprocessen har läsaren fått möjlighet att följa den väg under vilka resultaten har utvecklats, s.k. intersubjektivitet, något som är viktigt för att höja tillförlitligheten i studien.

4.8 Etiska aspekter

Innan man påbörjar sin undersökning bör man tänka på vissa etiska frågor, för att sedan kunna rättfärdiga sitt arbete inför den intervjuade och övriga läsare. Man bör tänka på vilket syfte man har med sin intervju och de frågor man ställer, om det finns någon som kan skadas av den kunskap som kommer fram samt om man på något sätt kan garantera att resultaten inte missförstås eller missbrukas. Som forskare har man även ett etiskt ansvar mot de man intervjuar att göra en bra rapport med trovärdiga resultat (Kvale, 1997).

I denna studie har intervjupersonernas namn och arbetsplats inte tagits med, då detta begärdes av några av de intervjuade. Intervjupersonerna informerades vid intervjun om studiens syfte, om deltagarnas frivillighet i studien samt om anonymitet i bearbetningen. De intervjuade erbjöds även att läsa intervjuutskriften

för att ha möjlighet att komplettera och rätta till eventuella missförstånd som kan ha uppstått under transkriberingen.

5. RESULTAT

5.1 Intervjupersonerna

Intervjuperson 1 är kvinna och har varit rektor i cirka 8 år. Innan dessa har hon arbetat i skolan i trettio år. Intervjuperson 2 är kvinna och har varit rektor i sju år. Tidigare har hon arbetat som studierektor i sex år och dessförinnan som SO-lärare på högstadiet. Intervjuperson 3 är man, och har varit rektor i cirka ett år. Han har tidigare arbetat som skolledare, områdeschef och som ansvarig för skola och barnomsorg. Intervjuperson 4 är kvinna och har varit rektor i 14 år. Innan hon blev rektor arbetade hon som lärare på mellanstadiet och med handledning åt lärarhögskolan.

5.2 Redovisning av intervjuerna

Studiens resultat kommer att redovisas utifrån de fyra teman som framkommit i intervjuerna. I början av varje temastycke kommer en kort presentation av resultaten att ges. Intervjupersonerna förkortas med IP. De citat som finns med i redovisningen anges med samma nummer som intervjupersonerna har i presentation av dessa citat.

5.2.1 Skolans roll och betydelse

Resultaten från intervjuerna visar att rektorernas åsikter om skolans roll i det självmordsförebyggande arbetet skiljer sig åt. Rektorerna är däremot överens om att skolan i allmänhet har en mycket viktig roll för ungdomar och att skolan som stödjande miljö kan hjälpa de elever som mår psykiskt dåligt.

IP1 säger att skolan har en betydelsefull roll i att arbeta specifikt med självmordsprevention och att det är skolans ansvar att förbereda unga människor inför livet framöver, eftersom det inte finns någon annan institution som kan nå ut med samma bredd som skolan kan göra.

IP1: Jag tycker att skolan har en skyldighet att jobba preventivt kring det här, det är en del av elevhälsan för mig. Jag tycker inte att skolan kan smita undan sitt ansvar där.

IP2 och IP4 säger däremot att det för skolan handlar mer om att arbeta med generella preventiva insatser för att eleverna ska må bra.

IP2: Skolan är ju en del utav elevernas vardag och den är viktig för elevernas framtid. Det gör att vi måste se till att de har de allra bästa kunskaper de kan få när de lämnar oss, för det tror jag är en god prevention. Att man förstår att man duger, att man kan någonting och att man förstår att man har en plats i samhället. Jag kan väl se att skolans största roll handlar om de generella

insatserna, att vi försöker se till att alla elever har ett självförtroende, det tror jag är viktigt i det här.

IP4: Jag tror det är skolans roll att arbeta så att unga människor känner att de duger och behåller sin självkänsla och tillit till sin egen förmåga och inte bli hämmade. Som jag ser det handlar det väldigt mycket om att i det vardagliga må hyfsat bra och i så fall har skolan en jätteroll i detta, eftersom våra ungdomar är här största delen av sin vakna tid.

IP3 säger att skolan genom att arbeta mot mobbning och kränkningar, utanförskap och rasism kan arbeta förebyggande, men frågar sig om det är rätt att lägga ansvaret för att arbeta självmordspreventivt på skolan.

IP3: Man lägger andra väldigt stora värdeladdade frågor på skolan också. Där samhället har misslyckats, blir det skolans uppdrag. Man kan inte förvänta sig att vi ska ta hand om de här otroligt stora och svåra existentiella frågorna, samtidigt som man slår på skolan och lärarna och säger hur dåligt det är. Istället ska man lyfta och ge alla som arbetar i skolan mod, kurage, legitimitet och tala om att det de kan är viktigt och värdefullt. Det är absurt som det är nu./.../ vi kommer inte fixa det med de resurser, den mentalitet och kultur och den syn på skolan som finns.

Alla intervjupersonerna säger att skolan är en viktig plats för ungdomar. IP3 säger att skolan kan få ikläda sig en alltför stor roll bland. Tre av intervjupersonerna talar om att skolans funktion som stödjande miljö kan vara en hjälp för många elever som mår psykiskt dåligt.

IP3: Jag tror att i det samhälle vi lever i nu då barn och ungdomar utsätts för en väldig press, /.../ tror jag skolan får ikläda sig en alltför stor roll. Nästan ibland som ställföreträdande förälder ...

IP1: Jag vet att skolan ibland för vissa barn och ungar är den enda trygghet som de har. Skolan kan vara det ställe där man får lugn och ro, där man får vara vanlig och där det finns schyssta vuxna som lyssnar och bryr sig.

IP2: Det finns alltid en möjlighet att komma och prata med någon och få den här vuxenkontakten, om den inte finns hemma. Vi ser att många av våra elever inte ser fram emot loven som har att göra med att vissa har en hemmiljö med till exempel mycket alkohol. Det gör naturligtvis att man kan känna ett behov av att träffa [andra] vuxna.

IP3 säger dock att om skolan ska fungera som en stödjande miljö för eleverna måste det finnas en fungerande elevvård där lärarna ska arbeta med den sociala biten.

IP3: Eleverna måste känna att de kan komma till sin mentor när som helst. Det får inte vara så svårt. /.../ Lärarna som har daglig kontakt och är mentorer ska ha den relationen och måste både vara vuxenstöd och inge kompisförtroende så att man kan prata med dem.

5.2.2 Förutsättningar och möjligheter

Intervjuerna visar att tre av rektorerna anser att förutsättningarna och möjligheterna för att arbeta självmordspreventivt finns. Resultatet visar också på att rektorernas sätt att se på ansvarsbiten för det självmordspreventiva arbetet skiljer sig åt, men samarbete med andra instanser som arbetar med ungdomar anser samtliga rektorer är viktigt.

IP4 säger att genom elevvårdsteamet kan skolan arbeta med att förebygga psykisk ohälsa bland eleverna och att alla dessa arbetslags funktioner är viktiga, eftersom de har möjligheter att känna in sig på hur eleverna har det i vardagen. IP1 säger att man genom kamratstödsverksamhet, verksamhet mot mobbning och kränkande behandling kan arbeta preventivt och att detta måste genomsyra hela skolan och hela skoltiden. IP3 säger att man genom att utveckla ett samarbete mellan kurator, psykolog, skolsköterska, syo och skolledningen kan arbeta med dessa frågor. IP2 säger att skolan inte har dessa förutsättningar.

IP2: Tyvärr är det så att vi inte har så stora möjligheter att ha ett förebyggande arbete med hjälp av skolsköterska, kurator, psykolog, utan det blir väldigt mycket de akuta grejerna. Så mycket av det förebyggande arbetet sker genom våra attityder och vår undervisning och sedan den svåra biten med kompisar, föräldrar.

När det gäller att tidigt upptäcka en självmordsbenägen person säger IP4 att förutsättningen för skolan att kunna göra detta är att det finns många vuxna, men det viktigaste är att man skapar en miljö där inte denna slags problematik finns. Hon säger dock att resurser för detta finns, men att allting står och faller med sina utövare. IP2 säger att utvecklingssamtalen kan vara en viktig del i detta arbete.

IP2: Vårt uppdrag går ju definitivt ut på att uppmärksamma elever som inte mår bra ur flera aspekter och kunskapsbiten är en sak. Hänger man inte med där kan det vara en orsak till att man mår dåligt, det kan också finnas andra orsaker utanför skolan och där är det ju mer elevvårdsteamet som går vidare med det och försöker bilda sig en uppfattning utifrån vad lärarna har fått fram på utvecklingssamtalen. /.../ Jag tycker att utvecklingssamtalet är väldigt viktigt för oss, eftersom vi träffar både elev och förälder och vi kan se samspelet mellan dem.

Enligt IP3 handlar inte problemet främst om att ha möjlighet att upptäcka elever, utan vad som händer sedan.

IP3: Tyvärr tycker jag att det ofta strandar på att vi upptäcker, för om vi upptäcker att en elev har psykiska besvär är det inte vår funktion och roll att gå in och kvacka där, utan det måste vi överlämna till professionella, både sociala myndigheter och BUP. Där tycker jag att vi stångar oss blodiga gång på gång. För tillfället har BUP en väntetid på över sex månader. Det är en otrolig balansgång att se barn må dåligt och inte kunna ge dessa hjälp.

När det gäller skolans möjligheter att arbeta med elever som mår psykiskt dåligt utifrån de resurser som finns i skolan idag, är tre av de intervjuade ense om att resurserna finns, men att det handlar om hur man fördelar och utnyttjar dessa resurser.

IP4: Nu är du i förorten i Stockholm och om man ser till de resurser av ekonomisk art som är tillsatta, så är det nog så att Sverige satsar oerhört stora ekonomiska resurser på sitt skolsystem och då har säkert Stockholm den bästa tilldelningen. Så om vi inte kan göra något bra av det vi har fått nu kommer man aldrig kunna göra det, om det är ekonomin det hänger på. Så resurser på det viset har vi, men sedan tror jag att man måste titta väldigt mycket på vad man gör av de resurser man får och då handlar det mycket mer om de människor som finns i de här systemen.

IP2: Och jag tror att även fast vi har fått en del minskade resurser så är det ju lite grann upp till varje rektor att prioritera i sin budget och visa gehör för det rent fackligt.

IP3 säger att möjligheten att arbeta med elever som mår psykiskt dåligt inte bara handlar om resurser utan att det främst är en kulturfråga, alltså en skolas inställning till hur man ser på olika saker.

IP3: På den här skolan tror jag mer det är en kulturfråga, hur mycket av lärarens funktion och roll som ska vara elev-socialt. Det är olika kulturer i olika kommuner och olika skolor. Så här har vi en väg att gå, för man har inte riktigt den kulturen att engagera sig så mycket i eleverna socialt som jag tycker man borde göra.

På frågan om vems ansvar det är att arbeta med självmordsprevention i skolan säger IP2 att det inte är lärarna som ska arbeta med detta, eftersom de inte har någon utbildning för det. För lärarnas del handlar det mer om de vet om att vissa saker har betydelse för en elevs välbefinnande och hälsa, men när det gäller individnivån bör elevvården hantera det. IP3 säger själv att det är lärarnas ansvar, men tror inte att lärarna tycker det. Han säger att detta kan bero på en brist på kunskap och även förväntningar och kultur.

IP3: Kulturen på den här skolan behöver förändras. Genom att successivt ändra kulturen, vilket man inte bara gör genom att knäppa med fingrarna,

kan man ändra lärarnas inställning till detta. Om man är mentor för en halv klass, äger man ju problemet till en viss gräns. Om man inte klarar det längre utnyttjar man arbetslaget och när eller om de inte heller klarar det, det är då elevvårdspersonal och skolläda kommer in. Nu går det ibland väldigt fort och lätt att säga att det här inte är vårt, vi klarar inte av det här. /.../ Självklart finns det lärare som är väldigt engagerade och tar det här ansvaret, men generellt sätt så gör inte alla det, utan vill lasta av på s.k. experter och bara undervisa.

IP1 och IP4 är däremot eniga om att lärarna ser med största allvar på sitt ansvar att arbeta med självmordsprevention.

IP4: Jag tror att de ser sig som oerhört viktiga personer för dem. De har ju sina mentorsgrupper också, speciellt bland de äldre här är det viktigt. Vi har ju sagt att uppdraget är att hålla dem i handen, riktigt hårt. Både att uppmuntra, att skälla på dem och pusha dem /.../

IP1: Vad är då lärarens uppgift, om inte det är att förbereda den unga och ge kunskap inför livet. Den pedagogiska biten handlar ju om livskunskap, om det inte handlar om förberedelser inför livet. /.../ Självklart måste lärarna få utbildning, fortbildning och handledning, därför vad det handlar om är att härbärgera saker som är svåra och därför tycker jag att skolan har en skyldighet att ge lärarna kontinuerlig handledning.

5.2.3 Utbildning och handlingsplan

I resultaten framkommer att rektorernas åsikt om utbildning i självmordsprevention för skolpersonal och elever går isär, men utbildning för föräldrar är dock alla rektorer osäkra på om det vore möjligt. En handlingsplan i självmordsprevention är rektorerna samstämmiga om att det inte är en lösning på problemet.

IP1 säger att det är viktigt att utbildning för skolpersonal finns att tillgå, dels kan man skaffa sig beredskap, dels att man som vuxen inte blir rädd. IP2 och IP3 säger att de är mer tveksamma till om det är skolans uppdrag och IP2 säger att det istället kan leda till svårigheter för lärarna.

IP2: Det finns en risk att lärare känner ett tryck på sig att försöka hitta signaler, har jag missat någonting, måste jag inte penetrera det här lite mer, o.s.v. Att det blir ett slags psykologiserande kring elever som jag inte tror är speciellt nyttigt. Det sker även med personal som har utbildning för det och inte kan sopa upp när det blir fel, så jag är lite tveksam. Jag tycker att självmordsprevention blir lite för smalt, istället prevention i allmänt.

Vad gäller utbildning för eleverna i form av ett obligatoriskt ämne i livskunskap som tar upp frågor om psykisk ohälsa, mobbning, kamratskap, konflikthantering

m.m. säger IP1 att detta ämne definitivt borde finnas på schemat. IP3 känner sig ambivalent till detta och säger att skolan förväntas att ta sig an mer och mer. Han anser att man lägger väldigt stora värdeladdade frågor på skolan och det samhället misslyckas med blir skolans uppdrag.

Enligt honom finns det en risk att man inte kommer utöka timplanen med ett nytt ämne utan istället blandar ihop olika ämnen och kalla det för någonting. IP4 säger att en utbildning inte är svaret på problemet utan att man måste gå djupare än så och att det är någonting som borde vara en del av skolelevernas vardag och inte bara som ett ämne en gång i veckan.

IP4: Jag tror ju att allt det här är någonting som man lever med i vardagen. Man kan inte ha livskunskap, /.../ det borde ingå i ämnet samhällskunskap, idrott, hälsa, komma in på alla områden, liksom värdegrunden, vilka värden vi står för. Det lever man i hela tiden. Jag tror inte att det spelar någon roll om man har en lärare som sitter med eleverna vid ett tillfälle i veckan. Man måste göra något annat. Jag tror man kanske inte pratar om det i termer av psykisk ohälsa eller så, utan det är mer hur vi mår tillsammans och vilken respekt vi har för varandra. Sedan måste man ju leva det också, vara förebilder hela tiden i alla sammanhang. Och det tror jag saknas på många ställen. Och då är min fråga, hjälper det att man sätter in ett ämne, är det det som kommer att göra skillnaden för den som har det svårt?

Alla intervjupersonerna säger att de är mycket tveksamma till att utbildning i självmordsprevention för föräldrar är något genomförbart. IP1 säger dock att skolhälsovården och BUP måste kunna hänvisa de föräldrar som vill ha mer kunskap till kursverksamheter, men att generellt gå ut med en utbildning tror hon inte på. IP2 säger att en utbildning som stöd i föräldrarollen kan vara bra. IP3 och IP4 säger att det är svårt att engagera föräldrarna i sådant som inte direkt rör det egna barnet och att det även är svårt att nå ut till de föräldrar som verkligen behöver hjälp.

IP4: Vi och föräldraföreningen har på många sätt bjudit in till olika tema-kvällar. /.../ Man är inte van att komma till skolan i sådana sammanhang. Man kommer när man har utvecklingssamtal som rör det egna barnet och så. Jag tror att det skulle vara svårt även i det här sammanhanget att locka föräldragrupper runt omkring detta.

IP3: Jag tycker det är svårt att få föräldrar hit när det gäller sådana här saker. Min erfarenhet är att de föräldrar som behöver stöd och hjälp och har barn som har de här problemen når man inte. De föräldrar som har det mer bekymmerfritt har tid och ork att komma till skolan. När det blir sådana här verkliga problem är man på något sätt utanför det här sociala kontaktnätet, det är väldigt svårt att nå dem.

De fyra intervjupersonerna är eniga i frågan om att en handlingsplan i självmordsprevention inte är det bästa sättet att arbeta självmordspreventivt.

IP4: Man ska ha handlingsplaner för allting idag, man ska ha kvalitets-säkringar för det ena och det andra. Jag tror att vi ska akta oss för att vi sitter och formulerar oss i ord. Däremot ska man vara mycket tillgänglig och nära varandra i alla sammanhang, så kanske vi inte behöver ha så himla mycket planer. Det är på något sätt politikerna som är lite oroliga för att de inte får saker och ting att hända, men de kan få massor av byråkrater som sitter och skriver jättetusiga utvärderingar ...

IP1: Jag tror inte på några handlingsplaner. Vi har handlingsplaner i olika saker för att man ska ha det. /.../ Jag tror att man ska ha fortbildning och utbildning kring de här frågorna, men jag tror inte på handlingsplaner som blir några tjugusiga dokument som man stoppar in i hyllan.

Enligt IP3 och IP4 är det istället viktigt att det finns bra planer för mobbning och kränkande behandling, eftersom det är där man bör arbeta förebyggande.

IP3: Handlingsplanerna måste finnas innan det har gått så långt att överhuvudtaget tanken har börjat komma på suicid. Därför tycker jag det är oerhört nödvändigt att det finns fungerande planer för kränkningar och mobbning. Valfungerande elevvård där man har en elevvårdsplan torde täcka in det här.

IP4: Jag tror att det är viktigt när det gäller mobbning och den typen av arbete att man har tvingat ut det här, det kanske inte hade skett annars på många ställen.

IP2 säger att om man ska ha en handlingsplan måste den skrivas av den egna verksamheten för att den ska bli levande. Hon säger också att svårigheterna med en handlingsplan är att se vilka resultat de verkligen ger och eftersom självmordsprevention är en sådan insats gör det, det svårt att säga vad man gjorde rätt och om det var handlingsplan förtjänst eller inte.

5.2.4 Skolans inställning

Intervjuresultatet visar att två rektorer tror att orsaken till att så få arbetar med självmordsprevention kan handla om t.ex. tidsbrist och tabu. Resultatet visar även att rektorerna är eniga om att det går att prata om självmord med ungdomar. För att ändra inställningen till självmordsprevention anser alla rektorer att man måste undervisa om detta redan på skolpersonalens grundutbildning.

IP3 säger att skälet till att så få skolor arbetar självmordspreventivt kan bero på att ämnet fortfarande är tabubelagt. IP2 säger att man måste ändra fokus någonstans.

IP2: För att vi ska ha tid måste man tona ner vårt uppdrag att ge utbildning och att alla elever ska nå målen. Då får man ge avkall på det, annars har vi inte en susning att fixa det.

IP4 säger att det kan handla om att hur man i intervjuer och enkäter om detta ställer frågan och vilka svar man förväntar sig att få. Hon säger att det är svårt att luta sig mot, eftersom det inte behöver ge en rättvis bild av hur skolan egentligen arbetar.

IP4: Om någon skulle fråga, vad har ni för självmordspreventivt arbete, hur jobbar ni, vad tror man då att man ska svara på. Jag skulle också svara nej på frågan om vi har någon plan.

IP3 och IP4 säger att man måste arbeta mer mot lärarna och deras attityder till psykisk ohälsa för att ändra skolans inställning till att arbeta med självmordsprevention.

IP4: Man måste ändra lärares inställning till sitt arbete, man måste ändra lärares arbetstidsavtal och jag tror man måste ändra i lärarutbildningen. Vi får den skola vi förtjänar annars. Och jag tycker att lärare i allmänhet på väldigt många ställen som jag har sett, mer ser det som sitt uppdrag att undervisa i sitt ämne än att ta ett helhetsansvar. Innan man kommer dit kommer man inte att få någon förändring och jag är rädd att vägen dit är lång.

IP3: Jag tror att man som vuxen själv måste vara så hel som människa att man vågar prata om sådana här saker. Och lärare är inget undantag i det, de är ju en del av samhället. Jag har råkat ut för att lärare har blivit sjukskrivna p.g.a. depression eller dåliga nerver, som har med det själsliga att göra och då är det också mycket mer tabubelagt. De vill oftast inte att det ska nämnas. Så skolan är bara en spegling av hela samhället. Om man har den inställningen, är man en del av det här och då är det inte så lätt att frimodigt kunna prata med ungdomar om detta.

Alla intervjupersoner säger att det är viktigt att våga tala med elever om självmord. IP3 säger dock att det kan finnas en risk att om man talar med elever om självmord kan detta leda till grubblerier, men att det inte heller behöver göra det. Enligt IP4 efterfrågar eleverna ofta sådana här samtal.

IP4: Jag tror man kan prata om allting som är svårt om man gör det på rätt sätt i rätt sammanhang. Ungdomar vill prata och det är ju det de säger att de saknar vuxna i, att föra alla de här samtalen, de existentiella samtalen.

IP2: Jag tycker eleverna är väldigt kloka och att det är ett ämne som man naturligtvis ska kunna diskutera med dem. Så jag tror inte att man "väcker den björn som sover" av att göra det.

IP1 tror att det kan vara en lättnad för ungdomar att få prata om detta, men att det måste ske i rätt ålder.

IP1: Det här är ingenting man ska sopa under mattan, sedan gäller det att inte komma in för tidigt. I årskurs åtta, händer det väldigt mycket och då är det stora flertalet mogna, det är även där skolfobierna börjar.

Samtliga intervjupersoner säger att införandet av ett obligatoriskt ämne i grundutbildningen för t.ex. lärare, socionomer, sjuksköterskor kan ändra inställningen till att arbeta med självmordsprevention i skolan.

IP2: I alla fall så ger ju alltid kunskap om någonting en trygghet i vad man håller på med och en insikt i det och det tror jag definitivt skulle göra att lärare känner sig trygga i de sammanhangen. Dessutom vet man hur man ska göra om det går fel, för det händer också.

IP4: Där tror jag att man ska förändra. Är det någonstans man ska gå in så är det just där. Jag tror att man ska klargöra uppdraget väldigt tidigt, vem man är till för. Om man går in i en lärarroll så är det inget kall idag, men man ska veta att jag säljer min tjänst till den här arbetsplatsen som har de här förväntningarna på mig. /.../ så att det finns säkert mycket att göra när det gäller utbildning, att man där kan förändra grundinställningen.

6. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Det avslutande kapitlet kommer att inledas med en reflektion över metodvalet. Jag kommer därefter att sammanfatta och diskutera de resultat som framkommit i relation till tidigare forskning och teoretiska begrepp. Kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning.

6.1 Metodreflektion

Då min avsikt med studien var att mer djupgående försöka ta del av rektorernas tankar och attityder till det självmordspreventiva arbetet, tycker jag att den kvalitativa metoden med intervjuer varit ett bra sätt för att uppnå detta. En enkätundersökning hade gett en större bredd med fler svarande, men jag tror att möjligheten att fånga rektorernas åsikter i denna fråga var bättre med intervjuer än med enkäter. En nackdel med intervjuer kan dock vara att med ett känsligt ämne som självmordsprevention, finns risken att intervjupersonerna är måna om att hellre svara "rätt" än "sant", vilket eventuellt en enkätundersökning bättre kunnat undvika. En annan nackdel är att intervjuens kvalitet är väldigt beroende av hur samspelet mellan intervjuare och intervjuperson fungerar. I detta fall flöt intervjuerna på bra, men kan ändå ha påverkats av att jag ställde några frågor som intervjupersonerna uppfattade som svåra och en aning känsliga att svara på.

Idén att göra ett slumpmässigt urval tror jag gjorde att intervjuerna blev mindre präglade av mina egna åsikter om skolorna och av min förförståelse. Genom att via mejl kontakta intervjupersonerna och ge dem tid att tänka över om de ville delta i studien tror jag även att de rektorer som sedan tackade ja verkligen ville medverka.

Valet att ha rektorer som intervjupersoner kan ha gjort att jag har fått en mer svärgripbar bild av denna fråga, men då min avsikt var att se på detta ur ett generellt perspektiv tror jag ändå rektorerna passade bäst för just det ändamålet.

Eftersom min studie endast bestod av fyra kvalitativa intervjuer går det inte att tala om någon generaliserbarhet av de framkomna resultaten. De säger endast någonting om hur mina intervjupersoner tänker om skolans roll och betydelse i det självmordspreventiva arbetet. Detta var jag emellertid medveten om och trots att det inte är möjligt att göra generaliseringar till en större population, hoppas jag ändå att studien har gett mer kunskap om denna fråga.

Då mitt ämne fortfarande är rätt outforskat har det inte funnits någon direkt teori att utgå från som skulle ha passat in på studiens syfte, vilket har försvårat denna del av arbetet en aning. De teoretiska begrepp som studien nu bygger på har hämtats från tidigare forskning inom området, vilket i sig inte är en nackdel.

Förhoppningen är dock att begreppen inte ska uppfattas som alltför långsökta i förhållande till syftet med studien.

6.2 Tolkning av resultat

Skolans roll och betydelse

När det gäller hur skolan ser på sin roll i att arbeta självmordsförebyggande beskriver tre av rektorerna att skolan bör arbeta mer med generella insatser för att förebygga självmord, som att stärka elevernas självförtroende eller ha verksamheter mot mobbning och kränkningar. Detta överrensstämmer även med det Alin Åkerman (2000) och WHO (2003) anser vara en bra åtgärd för att skydda ungdomar mot psykisk ohälsa. Alin Åkerman och WHO menar emellertid att det endast är en del av det självmordspreventiva arbetet och att skolan även måste kunna arbeta med specifika självmordspreventiva åtgärder.

De skilda uppfattningarna om hur skolan bör verka i denna fråga kan möjligtvis förklaras med de delade åsikter som finns om hur det självmordsförebyggande arbetet bör vara utformat. För skolans del verkar det handla om att arbeta med de åtgärder som redan finns och som skolan anser är både preventiva i allmänhet och självmordspreventiva. Forskningen däremot anser att detta inte är tillräckligt och att det istället behövs direkt utformade förebyggande åtgärder mot självmord. Detta behöver inte betyda att skolan inte vill ta sitt ansvar för att arbeta självmordspreventivt utan att man istället ser med andra ögon på preventionsfrågan, men det kan även innebära att skolan anser att de gör tillräckligt och att de inte vill ha fler uppgifter att handskas med. Både Ramberg & Wasserman (1998) och två av rektorerna beskriver dock skolan som en viktig plats för att nå ut till elever med förebyggande åtgärder, då i stort sett alla ungdomar är eller blir skolelever.

Samtliga rektorer anser att skolans funktion som stödjande miljö kan vara av stor betydelse för många ungdomar som mår dåligt. Detta har även flera studier, t.ex. Ramberg & Wasserman i Folkhälsoinstitutet (1998) redogjort för och enligt den allmänna preventionen (Nationellt program 1995) handlar det självmordspreventiva arbetet i skolan bl.a. om att arbeta med psykologiska hälsofrämjande åtgärder som detta. Skolans roll som stödjande miljö kan även kopplas till begreppet psykosocial kompetens. I begreppet psykosocial talas det om faktorer i människans sociala relationer och miljö, t.ex. arbetsmiljön (Åborg, 2000). Den psykosociala miljön i skolan handlar just om att skapa en stödjande miljö för att ge eleverna ett bra skydd mot psykisk ohälsa, men även som en intervjuperson påpekar, att arbeta förebyggande med verksamheter mot t.ex. mobbning och våld. Rektorerna talar även om vikten av att eleverna ska känna förtroende att vända sig till skolpersonalen med sina problem. De tror också att den vuxenkontakt som finns tillgänglig i skolan kan vara betydelsefull för de barn som inte har någon bra sådan hemma. WHO (2003) menar dock att det är viktigt att uppmuntra eleverna

att våga prata om känslor med både föräldrar och vuxna i skolan. Det framkommer tydligt att skolan på många sätt betraktas som en väldigt viktig plats i ungdomars liv. En enhetlig bild tycks även vara att en bra psykosocial miljö kan förebygga psykisk ohälsa bland ungdomar. Det kan ses som positivt att en av rektorerna påpekar vikten av att ha en bra förebyggande verksamhet mot mobbning och kränkande handling för att motverka psykisk ohälsa bland ungdomar, då det har visat sig att många av de ungdomar som utför självmordshandlingar har varit mobbade.

Förutsättningar och möjligheter

I likhet med Ramberg & Wasserman (1995) talar tre av intervjupersonerna om elevvårdsteamet som en viktig förutsättning i att arbeta självmordspreventivt, eftersom de har kunskap om hur eleverna har det i vardagen. Det tycks alltså finnas ett samstämmigt sätt att se på elevvårdsteamets betydelse att arbeta med självmordsprevention, vilket även överrensstämmer med Åborg (2000). Enligt honom har elevvårdspersonalen till uppgift att arbeta med elever som bl.a. har det psykosocialt, emotionellt eller intellektuellt svårt, så att eleverna ska må bra och utvecklas positivt. En rektor menar emellertid att möjligheterna att arbeta förebyggande med hjälp av elevvårdspersonalen inte är så stor, utan att det istället sker genom undervisning, kompisar och föräldrar. Ett sådant förebyggande arbete är i och för sig också mycket viktigt, men att inte utnyttja elevvårdspersonalens specifika kompetens måste ses som en stor brist i skolans verksamhet.

Alin Åkerman (2000) och Westerlund & Wasserman (2003) menar att en essentiell aspekt av det självmordspreventiva arbetet är att tidigt upptäcka elever som är självmordsbenägna och att skolan måste ta det ansvaret, vilket även överrensstämmer med hur två av rektorerna ser på det. Enligt de befolkningsinriktade strategierna bör även skolans arbete handla om att uppmärksamma signaler och riskfaktorer hos elever (Nationellt program 1995). En del av skolhälsovårdens roll består även i att förbättra och bevara elevernas själsliga hälsa och på ett tidigt stadium upptäcka elever som har eventuella problem (Bergström i Beskow, 1995).

Tre av rektorerna anser också att skolan har de ekonomiska resurserna som behövs för att arbeta med ungdomar som mår psykiskt dåligt, något som Wasserman & Westerlund (2003) inte håller med om. Rektorerna menar att det inte handlar om ekonomi utan om hur varje skola prioriterar och tar vara på sina resurser. Wasserman & Westerlund anser att det behövs mer resurser för att skolan ska kunna arbeta självmordspreventivt, eftersom det självmordspreventiva arbetet nu bygger på frivilliga insatser. Möjligtvis kan orsaken till de skilda åsikterna bero på att skolan på ett annat sätt än forskningen har inblick i vilka resurser som finns och hur de på ett effektivt sätt kan tas tillvara i skolans verksamhet. Det kan också tolkas som att rektorerna inte inser allvaret i och vidden av hur självmordsproblematiken bland ungdomar ser ut idag och därför tycker att resurserna är tillräckliga.

Vad gäller ansvaret för att arbeta självmordspreventivt på en skola anser tre av rektorerna att det främst är lärarnas uppgift, eftersom den pedagogiska biten inte enbart handlar om undervisning utan även om att ge eleverna livskunskap. IP2 menar att då lärarna inte har den här kunskapen bör inte ansvaret läggas på dem, vilket eventuellt kan ses som ett sätt att låta lärarna slippa ta sitt ansvar istället för att ge dem den kunskap som behövs för att kunna arbeta självmordspreventivt. De flesta av rektorerna verkar ense om att skolans elevvårdsteam spelar en viktig roll för att det förebyggande arbetet ska fungera, men menar samtidigt att ansvaret för att arbeta självmordspreventivt först och främst bör ligga hos lärarna. Detta behöver inte vara en konflikt i sig, men det kan även innebära att det uppstår en osäkerhet bland skolpersonalen om vem som ska göra vad. Westerlund & Wasserman (2004) och WHO (2003) menar istället att hela skolpersonalens insats och medverkan är av central betydelse när man ska arbeta med självmordsprevention och att det ska finnas ett delat ansvar dem emellan.

Utbildning och handlingsplan

Resultaten i studien visar att två av rektorerna är osäkra på värdet av självmordspreventiv utbildning för skolpersonal. Två intervjupersoner är även tveksamma till att införa ett obligatoriskt ämne i livskunskap för elever, en rektor är positiv till båda idéerna. Utbildning för föräldrar är samtliga intervjupersoner eniga om att det kan vara svårt att genomföra. IP2 menar att utbildning i självmordsprevention för skolpersonalen kan leda till mer skada än nytta och utlyser istället en allmän preventionsutbildning. IP4 tror inte att ett speciellt ämne för elever en gång i veckan är lösningen, utan tror att det viktigaste är att skolan har en bra värdegrund som präglar hela verksamheten. Att ingen av rektorerna tror på en föräldrabildning motiveras bl.a. med att det är svårt att engagera föräldrar och att föräldrar redan gör så mycket.

WHO (2003) och Ramberg & Wasserman (1995) säger däremot att utbildning i självmordsprevention för både elever, skolpersonal och föräldrar är av mycket stor betydelse, något som även de befolkningsinriktade strategierna och den allmänna preventionen talar om. Den allmänna preventionen säger att skolans mål bl.a. är att ge utbildning till elever så att de ska kunna hantera depressioner, livskriser och självmordsrelaterade problem (Folkhälsoinstitutet, 1998). Det befolkningsinriktade arbetet menar att elever måste få träna sig i att känna igen och klara av konflikter och kriser och att allmänheten som skolpersonal och föräldrar även bör få ta del av detta (Nationellt program, 1995).

Man kan återigen skönja att intervjupersonerna och tidigare studier drar åt olika håll. Utbildning i självmordsprevention är enligt forskningen en avgörande aspekt för om självmordspreventiva åtgärder ska lyckas, men ses inte som lika viktig av flera av rektorerna. Rektorerna verkar istället tycka att det självmordspreventiva arbetet måste finnas integrerat i skolans verksamhet och inte som en speciell

utbildning eller ett ämne. Detta är i och för sig en mycket bra tanke som alla skolor borde sträva efter, men frågan är om det räcker.

Risken finns att om dessa frågor inte uppmärksammas genom t.ex. en specifik utbildning glöms de bort eller struntas i, eftersom de antas finnas med som en del av verksamheten.

Det svala intresset för utbildning kan även handla om det IP3 nämnde, att skolan får ta sig an mer och mer som de varken har tid eller ork till. I skolans läroplan står det att skolan har ansvar att ge eleverna kunskap i att medverka till att bl.a. motverka trakasserier och olika sorters förtryck, att visa respekt för den enskilde individen samt att allt arbete ska utgå från en demokratisk värdegrund. Skolan ska också lära eleverna om förutsättningarna för en god hälsa och för egna livsstilens betydelse för hälsan (www.cebuh.goteborg.se). Dessa frågor är både stora och svåra och kräver mycket av skolan, vilket borde innebära att skolan vill ha mer resurser, något som varken IP3 eller två av de andra rektorerna inte anser vara behövt.

Även när det gäller frågan om att införa en handlingsplan i självmordsprevention skiljer sig studiens resultat från vad forskningen säger. Alla rektorer är eniga om att detta inte är ett bra alternativ för att arbeta självmordspreventivt, utan anser att man istället måste försöka hitta andra sätt att arbeta på, t.ex. att satsa på att det finns bra och fungerande planer för mobbning, välfungerande elevvård och fortbildning. IP4 anser att politikerna vill ha en handlingsplan enbart för att de ska känna att de har gjort något. IP1 menar att man har handlingsplaner för allting idag och tror att risken finns att det "blir några tjusiga dokument som man stoppar in i hyllan". IP2 tycker att en handlingsplan helst ska skrivas av den egna verksamheten för att den ska fungera och att det problematiska med handlingsplaner är att se konkreta resultat av planerna, vad som gjordes rätt och om det var handlingsplanens förtjänst eller inte. Westerlund & Wasserman (2003) och WHO (2003) menar däremot att en handlingsplan är väldigt viktig, då det idag finns vetenskapliga belägg för att antalet självmordsförsök och självmord kan minskas med hjälp av genomtänkta interventionsprogram.

Återigen står skolan och forskningen långt ifrån varandra. Rektorernas erfarenhet av hur handlingsplaner brukar fungera ställs mot forskningens belägg. Uppenbart anser alla intervjuade att det finns svårigheter i att applicera en självmordspreventiv handlingsplan på skolans verksamhet och att det därför är bättre att arbeta med andra insatser. Detta kanske skulle kunna förändras om, som IP2 säger, skolan får skriva sin egen plan, något som både skulle involvera personalen och även "tvinga" dem att få kunskap om ämnet. Det kan också vara så att en handlingsplan inte är det bästa sättet att arbeta förebyggande i en skola och att forskningen måste lära sig av den kunskap och erfarenhet skolan har i detta och försöka finna andra möjligheter. Men det kan också vara så att skolan inte vill

behöva känna sig styrd av en handlingsplan utan vill ha möjlighet att arbeta fritt, något som både kan ge positiva och negativa konsekvenser.

IP 2: s argument om att det är svårt att se resultat kan tolkas som ett sätt att slippa vilja ta ansvaret, eftersom man genom en utförlig utvärdering kan få fram bra resultat, vilket båda de två självmordsförebyggande programmen i Sverige och Floridaprogrammet i USA har visat på.

Skolans inställning

I resultaten framkommer att två av intervjupersonerna anser att den psykiska hälsan måste vara bra hos lärarna för att de ska kunna arbeta med dessa frågor, något som även överrensstämmer med vad forskningen (WHO, 2003) säger. "En grundläggande åtgärd är att se till att lärare och skolpersonal är i balans och mår bra" (WHO, 2003 sid. 26). IP1 ser handledning som ett bra sätt att stödja personalen i att arbeta självmordspreventivt.

Resultaten visar också på att rektorerna anser det vara viktigt att våga tala om självmord med eleverna. Detta stämmer även överens med vad forskningen (WHO, 2003) säger, att chanserna för självmordshandlingar kan minska om man som vuxen talar med ungdomar om frågor kring självmord. En rektor menar att orsaken till den dåliga beredskapen för det självmordspreventiva arbetet kan bero på tabu. I det befolkningsinriktade arbetet ingår det även att öka människors medvetenhet om självmordsproblematiken och att försöka undanröja de rädslor och tabun som detta problem omgärdas av (Wasserman, 1999). IP4 menar att det svaga intresset kan bero på hur man gör enkäterna och vilka svar man förväntar sig att få, vilket kan tolkas som att forskningen behöver vara tydligare i sina undersökningar för att resultaten inte ska kunna misstolkas.

Westerlund & Wasserman (2003) menar att en viktig etapp i att få igång ett självmordspreventivt arbete är att undervisning i prevention av psykisk ohälsa och självmordsförebyggande åtgärder gjordes till ett obligatorium för de yrkesgrupper som ska arbeta med ungdomar på en skola, något som även alla rektorer tror kan vara ett mycket bra sätt att gå tillväga. En av de befolkningsinriktade strategierna riktar sig även till bl.a. studenter på högskolan/universitet. Rektorerna verkar anse att självmordsprevention är viktig och bör vara en del av skolans vardag, men att inhämtandet av kunskap om ämnet ska ske innan skolpersonalen påbörjar sitt arbete. Detta för att de ska veta vad som förväntas av var och en och hur deras uppdrag ser ut, men det kan kanske också handla om att rektorerna anser att de kan spara ekonomiska och personella resurser på att kunskapen redan finns när personalen börjar arbeta.

6.3 Sammanfattande diskussion

Det övergripande syftet med studien har varit att titta på skolans roll och betydelse i det självmordspreventiva arbetet. För att få svar på mitt syfte utgick jag från fyra frågor:

- Vilken roll kan skolan ha i att arbeta med självmordsprevention?
- Hur ser skolans förutsättningar och möjligheter ut för att arbeta självmordsförebyggande?
- Vilken betydelse har utbildning och en handlingsplan i det självmordspreventiva arbetet?
- Vilken inställning har skolan till självmordsförebyggande arbete?

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att jag har fått svar på de frågor som har ställts i min studie. Skolan spelar en viktig roll för det självmordsförebyggande arbetet enligt rektorerna, mer med generellt förebyggande åtgärder än med direkt utformade insatser för självmordsprevention. Det tycks även finnas möjligheter att arbeta självmordsförebyggande både vad gäller ekonomiska resurser och genom elevvårdspersonal och lärare. Utbildning i självmordsprevention kan enligt rektorerna vara av betydelse för skolpersonal, men mer tveksamt när det gäller elever och föräldrar. En handlingsplan är emellertid inget som rektorerna tror på. Rektorerna har en positiv inställning till att arbeta självmordspreventivt och anser att skolans inställning till självmordsprevention kan förbättras genom att man bl.a. försöker bryta det tabu som finns kring denna fråga och att ge t.ex. lärare och kuratorer utbildning i självmordsprevention på respektive grundutbildning.

De slutsatser som kan dras av resultaten i studien är att de visar på mer skillnader än likheter jämfört med vad tidigare studier säger om ämnet. Detta är i och för sig inte ett helt överraskande resultat, då den enkätundersökning Westerlund & Wasserman (2003) gjorde med rektorer i Sverige om självmordsprevention även visade att det enligt forskningens perspektiv finns en låg beredskap för självmordsförebyggande arbete. Det genomgående temat i resultatet har även varit intervjupersonernas och forskningens skilda syn på vad självmordsprevention egentligen innebär. Flera av rektorerna anser att skolan arbetar självmordspreventivt, medan forskningen däremot menar att den inte gör det. Forskningen talar om vikten av utbildning och en handlingsplan och rektorerna om att arbeta med allmänna insatser och verksamheter som skolan redan har. Frågan kanske inte handlar om vem som har rätt utan snarare om någon har det? Skolan ser på frågan om självmordsprevention utifrån sitt perspektiv och med de kunskaper och erfarenheter de har och detsamma gör forskningen. Det som istället behövs är en gemensam riktlinje att sträva efter, men för att det ska bli möjligt måste skolan

vara öppen för att ta del av forsknings kunskap inom området och forskningen måste i sin tur vilja lära av hur skolan anser att man kan arbeta med detta.

När jag började skriva uppsatsen var min förförståelse ganska negativt färgad. Jag ansåg att skolan inte tog sitt ansvar i den självmordspreventiva frågan. Nu när jag har fått lite mer inblick i skolans värld inser jag att det inte är så enkelt. Jag anser fortfarande att skolan har mycket stora förutsättningar att arbeta med frågor om självmordsprevention eftersom de faktiskt besitter en sådan mångfaldig kompetens och för att de har den unika möjligheten att nå ut till ungdomar i vårt land. Men det är inte bara skolans ansvar för att det självmordspreventiva arbetet ska lyckas, utan det krävs även stöd och uppmuntran i samhället för detta arbete och så länge skolan och forskningen/politikerna går sin egen väg utan att lyssna på den andre kommer det självmordsförebyggande arbetet att riskera att misslyckas.

6.4 Förslag till vidare forskning

Det vore intressant att som vidare forskning fortsätta att göra intervjuer med rektorer för att få mer vetskap om hur de ser på självmordsprevention i skolan och kunna sammankoppla det med forskningens syn på frågan, för att förhoppningsvis en dag få ett gemensamt synsätt att arbeta för. Det vore även intressant att ta del av hur skolpersonalen ser på skolans roll och betydelse i det självmordsförebyggande arbetet. Skiljer det sig från rektorerna och vad ser skolpersonalen som inte rektorerna ser och vice versa? Något som naturligtvis också skulle vara väldigt spännande är att undersöka hur ungdomarna själva ser på självmordsprevention i skolan. Anser de att skolan idag arbetar självmordspreventivt och hur tror de att skolan "bäst" kan arbeta med självmordsprevention för att nå ut till eleverna på ett bra sätt?

REFERENSER

Rapporter

- Alin Åkerman, B. (2002) Hur upptäcker vi sårbara elever? Utvärdering av en filmdokumentär för självmordsprevention bland gymnasieelever. Stockholm: Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa. Rapport nr 2.
- Alin Åkerman, B. (2000) "Kärleken är den bästa kicken". Bakgrund och förundersökning av en filmdokumentär bland högstadie- och gymnasieelever. Stockholm: Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa. Rapport nr 1.
- Ahlner B. & Hildingsdotter Bengtsson, E. (1995) Mentalt förebyggande hälsovård. Utveckling och utvärdering av en metod för att förebygga psykisk och psykosomatisk ohälsa, drogmissbruk och självmord. I: Rätt till liv, lust till liv. Om självmordsbeteende bland barn och ungdomar. Forskningsrådsnämnden. Rapport nr 4, sid. 130-141.
- Beskow, J. (red.) (1995) Rätt till liv, lust till liv. Stockholm: Forskningsnämnden Rapport nr 4.
- Folkhälsoinstitutet. (1998) Att förebygga självmord. Föredrag hållna vid Femte nationella skadeförebyggande konferensen i Östersund. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- NASP. (2003) Att förebygga självmord och självmordsförsök bland skolelever. Världshälsoorganisationens stödmaterial för lärare och annan skolpersonal anpassat till svenska förhållanden. Stockholm: Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa.
- NASP. (2004) Den fjärde nationella nätverkskonferensen om självmordsprevention - Ett självmordsfritt Sverige. Stockholm: Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa.
- Nationella rådet för självmordsprevention. (1995) Stöd i självmordskriser. Socialstyrelsen, Folkhälsoinstitutet, Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa.
- Westerlund, M. & Wasserman, D. (2003) Självmordsprevention i skolor i Sverige - hur ser det ut idag?. Stockholm: Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa.
- SOU 1974:39. Socialvården - mål och medel. Stockholm 1974.

Böcker

- Beskow, J. (red.) (2000) Självmord och självmordsprevention. Lund: Studentlitteratur.
- Bremberg, S. (2004) 2. uppl. Elevhälsans teori och praktik. Lund: Studentlitteratur.
- Egidins, H. (2002) Psykologi lexikon. Stockholm: Natur och Kultur.
- Esaiasson, P. (2003) Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad. Stockholm: Norstedts juridik.
- Kvale, S. (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- Malterud, K. (1998) Kvalitativa metoder i medicinsk forskning. Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin. (2000) Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Sahlin, I. (2000) Brottsprevention som begrepp och fenomen. Lund: Arkiv.
- Åborg, Y. (2000) Elevrätt – en bok om elevers rättigheter. Upplaga 6:1. Elevorganisationen i Sverige & Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Artiklar

- Alin Åkerman, B. (2000) Att våga diskutera självmord med barn och ungdomar. Vård, nr 1, sid. 29-33.
- Alin Åkerman, B. (2000) När livsmodet sviktar. Hur kan vi förebygga självmord och självmordsförsök bland ungdomar? LOCUS, nr 4:45-53
- Hildingsdotter Bengtsson, E & Ramberg, I-L (2001) Utbildning i Mentalt förebyggande hälsovård, "Livskompetens". I: Tonårsflickor med depression. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, sid. 37- 43.
- Letmark, P. Plan ska minska ungas självmord. Dagens Nyheter, den 27/5-2005.
- Ramberg, I-L. & Wasserman, D. (1995) Självmordstankar, självmordsförsök och attityder till självförvållande död bland gymnasieelever. Enkätundersökning vid en gymnasieskola i Stockholms län. I Beskow, J. (red.) Rätt till liv, lust till liv. Om självmordsbeteende bland barn och ungdomar. Stockholm: Forskningsnämnden. Rapport nr 4.
- Ramberg, I-L., Wahlgren, M. & Wasserman, D. (1999) Ungdomars attityder till självmordshandlingar – fokusgruppintervjuer. Socialmedicinsk tidskrift, nr 4: 322-331.
- Wasserman, D. (1999) Självmordsförebyggande arbete i Sverige ur olika perspektiv. Socialmedicinsk tidskrift, nr 3: 302-305.
- Wasserman, D. (2001) Klok prevention ger färre självmord. Läkartidningen, Vol. 98. nr 5: 48-49.
- Wasserman, D. (2003) Att förebygga psykisk ohälsa och självmord bland elever. Skolhälsovård, nr 3:7-10.

Westerlund, M. & Wasserman, D. (2004) När en ung människa vill ta sitt liv.
Pedagogiska magasinet. nr 1: 67-68.

Internet

www.susning.nu sökord: **grundskola**

www.fhi.se/templates sökord: **stödjande miljö**

www.his.se/sökord: **prevention**

www.cebuh.goteborg.se sökord: **skola**

www.skolverket.se sökord: **skollagen**

BILAGA. INTERVJUGUIDE

Bakgrundsfrågor:

- Hur länge har du varit rektor?
- Vad arbetade du med innan du blev rektor?

Huvudfrågor:

1. Vilken roll anser du att skolan kan eller ska ha med att arbeta självmordspreventivt?
2. Tycker du att skolan har möjlighet att arbeta med elever som mår psykiskt dåligt utifrån de resurser som finns idag i skolan?
3. Vilka förutsättningar har skolan att förmedla skydd mot psykisk ohälsa bland eleverna utifrån den pedagogiska, psykosociala och medicinska kompetens skolan har?
4. En viktig aspekt i det självmordsförebyggande arbetet är att tidigt upptäcka och behandla en självmordsbenägen person, vilken roll kan skolan ha i att detta?
5. Vilken betydelse tror du att utbildning i självmordsprevention för elever och skolpersonal kan ha?
  - Bör föräldrar få utbildning i dessa frågor?
  - Kan man ta hjälp av föräldrar i det självmordsförebyggande arbete?
6. Hur tror du att lärarna ser på sitt ansvar i att arbeta med självmordsprevention?
7. Anser du att skolan ska ha ett samarbete i att arbeta självmordsförebyggande med andra instanser som arbetar med ungdomar?
8. Det är väldigt vanligt att ungdomar talar med sina kompisar om sina problem istället för med vuxna, hur tror du att ni inom er verksamhet kan nå dessa ungdomar och få dem att tala med er vuxna på skolan?
9. Tror du att det finns en risk att man "väcker den björn som sover" om man börjar tala om självmord med eleverna?
10. Hur ser du på styrmedel i form av en handlingsplan för självmordsprevention?
11. Skolan sägs vara en stödjande miljö, tycker du att det stämmer och på vilket sätt i såfall?

12. I en studie som har gjorts nyligen i svenska skolor visar det sig att beredskapen för självmordsprevention är låg, varför tror du att det är så och hur kan det förändras?
13. Tror du att inställningen till självmordsprevention i skolan skulle kunna förändras om man införde obligatoriska moment i dessa frågor på utbildningar som t.ex. för lärare, socionomer, psykologer, sjuksköterskor?
14. Har du något mer du vill tillägga eller fråga om innan vi avslutar intervjun?

Dina synpunkter

Med hjälp av dina och andra läsaers synpunkter får vi på NASP möjligheter att utifrån olika erfarenheter inom arbetet med självmordsnära personer utveckla och förbättra kommande rapporter för att bättre tillgodose de förutsättningar som krävs för ett framgångsrikt självmordsförebyggande arbete.

Tag gärna kontakt med:

NASP

Box 230

171 77 Stockholm

Tfn: 08 - 524 870 26

Fax: 08 - 30 64 39

E-post: suicid.forskning@ipm.ki.se

Utgivna rapporter

- 1/95 Självmord i Stockholm 1986-90. Kartläggning av självmorden i Stockholms läns sjukvårdsområden och psykiatriska sektorer
- 1/97 Självmordspatient på psykiatrisk klinik
- 2/97 Självmordstankar bland sjuksköterskor i Sverige
- 1/98 Suicidriskbedömning
- 1/99 Den första nationella nätverkskonferensen i självmordsprevention
- 2/99 Future risk after an attempted suicide
- 1/00 "Kärleken är den bästa kicken"
- 2/00 Den andra nationella nätverkskonferensen i självmordsprevention
- 3/00 Att påskynda livets slut. Historik, forskning och aktuell svensk och internationell debatt om eutanasi
- 4/00 Hastening the end of life. History, research and current Swedish and international debate on the issue of euthanasia

- 5/00 Literature reviews: Relationship between cholesterol and suicide
- 1/01 Guidelines for suicide prevention in schools
- 1/02 Den tredje nationella nätverkskonferensen om självmordsprevention - barn och ungdomar
- 2/02 Hur upptäcker vi sårbara elever? Utvärdering av en film-dokumentär för självmordsprevention bland gymnasieelever
- 3/02 Det går att leva vidare - en rapport om sorg, när någon som står oss nära tagit sitt liv
- 4/02 När livet inte längre är värt att leva - berättelser om fyra unga adopterade
- 1/03 Självmordsprevention i skolor i Sverige - hur ser det ut idag?
- 1/04 Den fjärde nationella nätverkskonferensen om självmordsprevention - ett självmordsfritt Sverige

Gröna serien

- Kristeamkris - ett mini-projekt. Debriefing och retrospektiva genomgångar på psykiatrisk öppenvårdsmottagning: Erfarenheter vid implementering
- Könsparadoxen - varför tar dubbelt så många män som kvinnor sina liv, samtidigt som det är flest kvinnor som är deprimerade?
- Suicide among the elderly in Sweden
- Det går att leva vidare - samtal om sorgen efter en närstående som tagit sitt liv - en samtalshandledning
- Suicide prevention in Europe - the WHO European monitoring survey on national suicide prevention programmes and strategies
- Inspirationsdagar på Ellös - rapport från nätverksmöte 7-8 oktober 2004. Ett nationellt nätverk för suicidprevention

Riktlinjer och stödmaterial

- Nationella riktlinjer - vård av suicidala barn och ungdomar med familjer
- Att förebygga självmord och självmordsförsök hos skolelever - Världshälsoorganisationens stödmaterial för lärare och annan skolpersonal anpassat till svenska förhållanden

**Nationellt och Stockholms läns landstings centrum för
suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa
NASP**

Statens och Stockholms läns landstings centrala expertenhet inom
självordsforskning och självordsprevention.

NASP har ett nationellt och regionalt ansvar för att arbeta med kunskaps-
insamling och kunskapsförmedling samt för att initiera och bedriva
forsknings- och utvecklingsprojekt som främjar självordsförebyggande
åtgärder. Det nationella ansvaret tillkom genom ett riksdagsbeslut 1993.

NASP är WHO's samarbetscentrum för självordsprevention.

Verksamheten kan delas in i fyra huvudområden:

- * forskning och utveckling
- * analys och uppföljning av epidemiologiska data
  - * information
  - * undervisning

Centrum för folkhälsa

Institutet för Psykosocial Medicin

Karolinska Institutet

WHO's samarbetscentrum för självordsprevention